

“Su” Temel Bir İhtiyaç Mı? Yoksa Bir İnsan Hakkı Mı?

Suya Ulaşma ve Sağlıklı Bir Çevrede Yaşama Hakkı Üzerine...

Dursun YILDIZ
İnş. Müh.
Su Politikaları Uzmanı

Su Hakkı (Right To Water)

Su hakkı bir insan hakkıdır. Her insanın onurlu bir yaşam için karşılayabileceği bir fiyatla yeterli içme ve kullanma suyuna erişme hakkı vardır.

■ Su hakkını ortaya konması hemen tüm nüfusunun suya erişiminin olduğu ülkelerle nüfusun büyük bir kısmının suya ulaşamadığı ülkeler için farklı anlamlar taşımaktadır. İlk durumdaki ülkelerde su hakkı sağlanmış bir hakken, ikinci durumdaki ülkeler için su hakkına eşit erişim ve suyun karşılanabilir bir bedelde olması politik bir sorun olmaktadır.

Su Hakkı'nın Anlamı Üzerine

Su hakkı konusundaki bazı görüşlerde bu hakkın suyun ücretsiz olması anlamına gelmediği ve sadece karşılanabilir bir ücretle topluma sunulması gerektiği ileri sürülmektedir. Aynı görüş sahipleri Su hakkının kamusal otoritenin doğrudan su hizmeti vermesi anlamına gelmediği, kamusal otoritenin uygun bir idare sistemi (kamusal, özel veya yarı özel) seçtikten sonra su hizmeti üzerinde etkin kontrol sağlaması ile su temin hizmetini gerçekleştirebileceğini ileri sürmektedir. Diğer taraftan Su Hakkı'nın bir ülkenin temiz su kaynağının komşu ülkelerin su ihtiyacını karşılayacağı anlamına da gelmediği belirtilmektedir.

Bu konu BM Geliştirme Programı kapsamında hazırlanan İnsani Gelişme Raporu 2006 da aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

“Suyun bir insan hakkı olarak deklare edilmesi su krizinin kısa vadede çözüleceği ve suya ulaşamayan kesimlerin en kısa sürede suya ulaşacağı anlamına da gelmez. Ancak, insan hakları güçlü ahlaki haklardır. İnsan hakları bilgilendirme

güçlendirme ve harekete geçirme, beklenti oluşturma ve yoksul halkların idari ve politik kanalları kullanarak güçlenmesi için kullanılabilirliği gibi ulusal devletlerin su kaynaklarının üzerinde hak iddia etmek için de kullanılabilir.”

Su Hakkı Gündeme Geliyor

Su hakkı Dördüncü Dünya Su Forumunda ilk kez çok geniş bir şekilde gündeme getirilip tartışılmıştır. Suyun bir insan hakkı olduğu büyük çoğunluk tarafından kabul edilmiştir. İnsanların suya erişiminden ve sağlıklı bir çevrede yaşamalarından birinci derecede sorumlu olan belediye başkanları suyun insan hakkı olması üzerinde ısrarla durmuştur. Forum da parlamenterlerin, yerel otoritelerin, özel girişimcilerin, STK lann, kadın örgütlerinin, kiliselerin ve genel anlamıyla sivil toplumun açıklamaları suyun insan hakkı oluşunu kuvvetle destekler yönde olmuştur. Ancak Su Hakkı görüş birliğine varılamamasından dolayı sonuç bildirgesinde insan hakkı olarak belirtilmemiştir. Bu durumun Üçüncü Dünya Su Forumundan sonra gündeme gelmesi de önemli bir adımdır.

Somut Adımlar Artıyor

Mart 2006: Meclisten İlk Girişim

2006 yılında Meksika'da düzenlenen 4. Dünya Su Forumundan sonra, Meksika Temsilciler Meclisi, her vatandaşa günde 40 litre ücretsiz temiz su sağlanması için harekete geçti. Hükümetten öncelikle 33,000 kırsalda yaşayan ve kent çevresinde içme suyuna erişimi olmayan, yaklaşık 10 milyon kişiye temiz su sağlamak için bütçe talep edilmiştir. Milletvekili Fernando Ulises Adame de Leon bu projenin en az iki üç yılda gerçekleştirilebileceğini ileri

Su hakkı Dördüncü Dünya Su Forumunda ilk kez çok geniş bir şekilde gündeme getirilip tartışılmıştır. Suyun bir insan hakkı olduğu büyük çoğunluk tarafından kabul edilmiştir. Ancak Su Hakkı görüş birliğine varılamamasından dolayı sonuç bildirgesinde insan hakkı olarak belirtilmemiştir.

sürmüştür. Meksika'da ihtiyaç sahiplerinin su talebini karşılamak için gereken finansman yıllık 700 milyon \$.olarak tespit edilmiştir.

Mayıs 2006: 116 Ülkeden Bakanlar Su Hakkını Resmi Olarak Tanıdı

Malezya'da 27-30 Mayıs 2006 tarihleri arasında yapılan bakanlar toplantısında, 116 gelişmekte olan ülke adına bağlantısızlar koordinasyon kurulu aşağıdaki deklarasyonu açıkladı;

"Bakanlar, BM Ekonomik Komitesi tarafından Kasım 2002'de kabul edilen Sosyal ve Kültürel Hakları tanımladılar, suyun doğal bir kaynak olarak hayati, ekonomik, sosyal ve çevresel önemini belirttiler ve herkesin su hakkı olduğu resmen kabul edildi."

Eylül 2006: Fransız Senatörler Su Hakkı Yasa Değişikliği için Kollan Sıvadı

Fransız Su Tarifesinin incelenmesi çerçevesinde Senatörler oybirliğiyle, 4. Dünya Su Forumunda tanımlanan "suya erişim hakkı" tespitiyle Çevre ve Sürdürülebilir Gelişme Bakanı Nelly Olin tarafından sunulan bir düzenlemeyi kabul etti. Yeni su kanunu yürürlüğe girdiğinde su hakkı artık Fransa Kanunlarının bir parçası haline gelecektir. Su fiyatlarının artması ve ödemelerin azalmasıyla, maddi yeterliliğin önemli bir sorun haline geldiği açıklanmıştır.

Kasım 2006: İnsan Hakları Kurultayı Su Hakkını incelemeye aldı

Kasım 2006'da yeni İnsan Hakları Kurultayı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komisyonu Ofisinin, güvenli içilebilir ve sağlıklı suya erişim eşitliğiyle ilgili insan hakları konusunda uluslararası insan hakları dokümanları adı altında detaylı bir çalışma yapmasını talep etmiştir. Bu karar, uluslararası tanımda su hakkının ICESCR tarafından korunan bir hak olarak görülmesinde çok olumlu ve ileriye dönük bir adım olarak kabul edilmektedir.

Kasım 2006: İngiliz Hükümeti İnsanların Su Hakkını Resmen Tanıdı

BM Kalkınma Programı'nın 2006 yılı "İnsani Gelişim Raporu, Kıtılgın Ötesinde: Güç, Fakirlik ve Küresel Kriz" de su ve suya ulaşma konusu çok detaylı bir şekilde ele alınmıştı. Bu raporun açıklanmasından sonra İngiliz Hükümeti insan-

ların su hakkını tanıdığını açıkladı. Gelişim Sekreteri Hilary Benn ayrıca su ve sağlık konusunda bir Küresel Harekât Planı için çağrıda bulundu. Bu açıklama, su krizini çözmek için küresel harekât çağrısında bulunan BM İnsani Gelişim Raporunda ihtiyaç duyulan öncü bir role karşılık gelmiştir. Geçmişte insanlara su hakkını tanıma konusunda direniş göstermiş olan İngiltere'de de bir tavır değişikliği söz konusu olup artık su için sosyal bir tarife uygulanmaktadır. Bu kapsamda ön ödemeli ve kesintili sayaç uygulamasına son verilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca İngiltere'de hane başı aylık su giderlerinin hane halkı gelirin %3'ünden daha fazla olmaması gerektiği şeklindeki kabul su temini hizmetlerinde dikkate alınmaktadır.

Aralık 2006: Su Hakkı Resmi Olarak Fransız Kanunlarına Alındı

Su hakkını savunan sivil toplumun ve tüketicilerin yoğun talep ve desteklerinin ardından, Su Kanunu Taslağı 20 Aralık 2006'da yasalaşmıştır. Bu yasanın 1. Maddesinde Su hakkı

"Herkes, beslenme çevre sağlığı ve içilebilir suya erişiminin her insanın karşılayabileceği bir fiyatta olması hakkına sahiptir.

Öncelikle Yapılması Gerekenler

- Yönetimlerin her seviyesinde su hakkının uygulanması için söz verilmeli ve bu konuda sürekli bir politik irade olmalıdır.
- İnsanları temiz ve yeterli suya ulaşımı ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı

ulusal kanunlarda yer almalıdır.

- Finansal destekler artırılmalı ve sürekli hale getirilmelidir.

- Bu konuda sonuca ulaşmak için ulusal ve yerel yönetimler ve su sağlayıcılar süreçten sorumlu tutularak açık ölçütler konulmalıdır.

Su Hakkı Üzerindeki Gerçekler ve Durum

- 1.1 milyar insanın suya erişimi yok.
- 2.6 milyar insanın yeterli sağlıklı suya erişimi yok.
- Her gün beş yaşın altında yaklaşık 5000 çocuk ishal gibi aslında önlenebilir ve doğrudan temiz su ve sağlık hizmeti yokluğu nedeniyle ortaya çıkan hastalıklar nedeniyle ölmekte.
- Her birey, insani bir hak olarak, nerde yaşarsa yaşasın ve sosyal statüsü ne olursa olsun günde en az 20 litre su hakkına sahip olmalıdır.

Uluslararası Belgelerde Su Hakkı

- İmzalayan tarafları kanunen bağlayan iki temel uluslararası insan hakları antlaşmasında su hakkına açıkça yer verilmiştir. Bunlar:

- Kadın Ayrımcılığının Sonlandırılması Kongresi Bildirisi (1979)

- Çocuk Hakları Kongresi Bildirisi (1989);

Bunun yanı sıra aşağıdaki 3 Bölgesel Sözleşme'de de Su Hakkı'na yer verilmiştir.

- Çocuk Hakları ve Refahı, Afrika Sözleşmesi (1990)

- 1992 Sınırşan Akarsular ve Ulusla-

rarası Göller Kongresi sonucu Su ve Sağlık Protokolü (1999)

■ Senegal Nehri Sözleşmesi (2002)

■ Avrupa'da; Belçika, Finlandiya, Fransa, Rusya, İspanya, İsveç, Ukrayna ve İngiltere'de su hakkı resmen tanınmaktadır. Avusturya, Bulgaristan, Yunanistan, Macaristan, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Hollanda ve İngiltere'de ise su için sosyal tarifeler uygulanmaktadır.

■ BM'nin Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakları Komitesi'nin 2002'de yayınlanan 15 numaralı bildirisinin yorumunun 2003 yılının başında yayınlanmasından sonra, Su Hakkı'nı kanunlar çerçevesinde tanıyan devletlerin sayısı iki katına çıkmıştır.

■ Tüm dünyada, 15 ülke (Belçika, Kolombiya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ekvator, Etiyopya, Gambiya, Kenya, Panama, Filipinler, Güney Amerika, İspanya, Uganda, Uruguay, Veneziella ve Zambiya) ve ABD'nin Massachusetts ve Pensilvanya eyaletleri kendi mevzuatlarında su hakkını açıkça yürürlüğe koymuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Son 10 yıldır insanların yeterli ve sağlıklı suya kavuşması ve sağlıklı bir çevrede yaşamaları hakkı ile ilgili olarak ulusal ve uluslararası alandaki duyarlılıkta bir artış gözlenmektedir. Aslında dünyada temiz suya ulaşamayan ve sağlıklı bir çevrede yaşamayan kişi sayısındaki artışın bu duyarlılığın oluşmasında etkili olduğu da söylenebilir. Bugün su hakkı kavramı konuyla ilgili hemen hiç kimsenin karşı çıkmadığı ancak ileri ve uygulamada geçerli adımlar atılmasının da gerçekleşmediği bir söylem olarak gündemde bulunmaktadır.

Son dönemde birçok gelişmiş ülke tarafından yasalarla koruma altına alınan su hakkı birçok uluslararası organizasyonda sıkça dile getirilir olmuştur.

Ancak halen su hakkı konusunda tüm ülkelerin görüş birliği içinde olduğu bir durum ve hukuki bir anlaşma mevcut değildir. Dünya Su Forumlarının Bakanlar Deklarasyonlarında bile halen su hakkından söz edilememektedir.

Aslında Uluslararası sözleşmeler ve deklarasyonlarda soyut bir su hakkından söz edilmesi hiçbir zaman sorunun çözümü anlamına gelmeyecektir. Ancak bu konunun sivil toplum tarafından takip edilmesine olanak tanınması, yetkililere bir olanak sunması ve insanların temiz suya ulaşmak için verilen mücadelede bir dayanak noktası olması açısından zorlayıcı bir etkisi olacağı düşünülebilir.

Esas olarak Su Hakkı suya ulaşmanın önündeki engellerin ortadan kaldırılması için eşitsizliklere ve yoksulluğa karşı geliştirilecek ekonomik ve sosyal politikaların uygulanmasının bir sonucu olarak pratik bir değer kazanacaktır. Esas olarak herkesin temiz ve yeterli suya erişimi ve sağlıklı bir ortamda yaşamaları suya ulaşmayı bir insan hakkı olarak kabul eden anlaşmalarda yer almasının ötesinde su hizmetini bir kamu hizmeti olarak ekonomik ve sosyal görevleri arasında gören bir 'Sosyal Devlet' politikasının sonucunda gerçekleşecektir. ■

